caturtho vilāsaḥ

śrī-vaiṣṇavālaṅkāraḥ

snātvā śrī-kṛṣṇa-caitanya-nāma-tīrthottame sakṛt |
nityāśuciḥ śucīndraḥ san sva-dharmaṁ vaktum arhati ||1||
atha sva-gṛham āgacched ādau natveṣṭa-devatām |
gurūn jyeṣṭhāṁś ca puṣpaidhaḥ-kuśāmbhodhāraketarān ||2||

tathā ca śrī-nṛsiṁha-purāṇe—

jale devaṁ namaskṛtya tato gacched gṛhaṁ pumān |
pauruṣeṇa tu sūktena tato viṣṇuṁ samarcayet ||3||

atha śrī-bhagavan-mandira-saṁskāraḥ

mandiraṁ mārjayed viṣṇor vidhāyācamanādikam |
kṛṣṇaṁ paśyan kīrtayaṁś ca dāsyenātmānam arpayet ||4||
śuddhaṁ gomayam ādāya tato mṛtsnāṁ jalaṁ tathā |
bhaktyā tat parito limped abhukṣec ca tad-aṅganam ||5||

tathā ca navama-skandhe [BhP 9.4.28] śrīmad-ambarīṣopākhyāne --

sa vai manaḥ kṛṣṇa-padāravindayor
vacāṁsi vaikuṇṭha-guṇānuvarṇane
karau harer mandira-mārjanādiṣu
śrutiṁ cakārācyuta-sat-kathodaye ||6||

ekādaśa-skandhe [BhP 11.11.39] śrī-bhagavad-uddhava-saṁvāde bhagavad-dharma-kathane –

sammārjanopalepābhyāṁ seka-maṇḍala-vartanaiḥ |
gṛha-śuśrūṣaṇaṁ mahyaṁ dāsavad yad amāyayā ||7||

atha tatra saṁmārjana-māhātmyam

śrī-nṛsiṁha-purāṇe –

narasiṁha-gṛhe nityaṁ yaṁ sammārjanam ācaret |
samasta-pāpa-nirmukto viṣṇu-loke sa modate ||8||

śrī-viṣṇu-dharmottare—

saṁmārjanaṁ tu yaḥ kuryāt puruṣaḥ keśavālaye |
rajas-tamobhyāṁ nirmuktaḥ sa bhaven nātra saṁśayaḥ ||9||

pāṁśūnāṁ yāvatāṁ rājan kuryāt saṁmārjanaṁ naraḥ
tāvanty abdāni sa sukhī nākam āsādya modate ||10||

śrī-vārāhe—

yāvatkāni prahārāṇi bhūmi-saṁmārjane daduḥ |
tāvad-varṣa-sahasrāṇi śāka-dvīpe mahīyate ||11||
jāyate mama bhaktaś ca sarva-dharma-samanvitaḥ |
śucir bhāgavataḥ śuddho hy aparādha-vivarjitaḥ ||12||
tato bhuktvā sarva-bhogān tīrtvā saṁsāra-sāgaram |
śāka-dvīpāt paribhraṣṭaḥ svarga-lokaṁ sa gacchati ||13||
nandanaṁ vanam āśritya modate cāpsaraiḥ saha |
nandanāc ca paribhraṣṭo mama karma-vyavasthitaḥ |
sarva-saṅgāt parityajya mama lokaṁ tu gacchati ||14||

athopalepana-māhātmyam

tatraiva—

go-mayaṁ gṛhya vai bhūmiṁ mama veśmopalepayet |
yāvatas tu padāṁs tatra samantād upalepayet |
tāvad-varṣa-sahasrāṇi mad-bhakto jāyate tathā ||15||
samīpe yadi vā dūre yaś cālayati gomayam |
yāvat tasya padāgrāṇi tāvat svarge mahīyate ||16||
śālmalau tat-paribhraṣṭo rājā bhavati dhārmikaḥ |
mad-bhaktaś caiva jāyate sarva-śāstra-viśāradaḥ ||17||
yaś cālepayate bhūmiṁ go-mayena dṛḍha-vrataḥ |
tasya dṛṣṭvānulepaṁ tu mama tuṣṭiḥ prajāyate ||18||
goś ca yasyāḥ purīṣeṇa kriyate bhūmi-lepanam |
ekenaiva tu lepena go-yonyā vipramucyate ||19||
sthānopalepane bhūme salilaṁ yo dadāti me |
tasya puṇyaṁ mahā-bhāge śṛṇu tattvena niṣkalam ||20||
yāvanti jala-bindūni lipyamānasya sundari |
tāvad-varṣa-sahasrāṇi svarga-loke mahīyate ||21||
yāvanto bindavaḥ kecit pānīyasya vasundhare |
tāvad varṣa-sahasrāṇi krauñca-dvīpe mahīyate ||22||
krauñca-dvīpāt paribhraṣṭaḥ sarva-dharma-parāyaṇaḥ |
sarva-saṅgān parityajya mama lokaṁ ca gacchati ||23||

śrī-viṣṇu-dharmottare—

kṛtvopalepanaṁ viṣṇor naras tv āyatane sadā |
go-mayena śubhān lokān ayatnād eva gacchati ||24||
hasta-pramāṇaṁ bhū-bhāgam upalipya narādhipa |
deva-rāmā-śataṁ nāke labhate satataṁ naraḥ ||25||

nārasiṁhe—

go-mayena mṛdā toyair yaḥ kuryād upalepanam |

cāndrāyaṇa-phalaṁ prāpya viṣṇu-loke mahīyate ||26||

tatraiva śrī-dharma-rājasya dūtānuśāsane—

sammārjanaṁ yaḥ kurute gomayenopalepanam |
karoti bhavane viṣṇos tyājyaṁ teṣāṁ kula-trayam ||27||

athābhukṣaṇa-māhātmyam

śrī-viṣṇu-dharmottare—

abhyukṣaṇaṁ tu yaḥ kuryāt pānīyena surālaye |
sa śānta-tāpo bhavati nātra kāryā vicāraṇā ||28||
abhyukṣaṇaṁ tu yaḥ kuryād deva-devājire naraḥ |
sarva-pāpa-vinirmukto vāruṇaṁ lokam aśnute ||29||
sarvato-bhadra-padmādīn abhijñaḥ svastikāni ca |
viracayya vicitrāṇi maṇḍayed dhari-mandiram ||30||

tathā ca nārasiṁhe—

sammārjanopalepābhyāṁ raṅga-padmādi-śobhanam |
kuryāt sthānaṁ mahā-viṣṇoḥ sojjvalāṅgaṁ mudānvitaḥ ||31||

atha maṇḍala-māhātmyam

skanda-purāṇe kārttika-prasaṅge—

agamya-gamane pāpam abhakṣyasya ca bhakṣaṇe |
sarvaṁ tan-nāśam āpnoti maṇḍayitvā harer gṛham ||32||
aṇu-mātraṁ tu yaḥ kuryān maṇḍalaṁ keśavāgrataḥ |
mṛdā dhātu-vikārais ca divi kalpa-śataṁ vaset ||33||
śālagrāma-śilāgre tu yaḥ kuryāt svastikaṁ śubham |
kārttike tu viśeṣeṇa punāty āsaptamaṁ kulam ||34||
maṇḍalaṁ kurute nityaṁ yā nārī keśavāgrataḥ |
sapta-janmāni vaidhavyaṁ na prāpnoti kadācana ||35||
gṛhītvā go-mayaṁ yā tu maṇḍalaṁ keśavāgrataḥ |
bhartur viyogaṁ nāpnoti santateś ca dhanasya ca ||36||
prāṅgaṇaṁ varṇakopetaṁ svastikaiś ca samanvitam |
devasya kurute yas tu krīḍate bhuvana-traye ||37||

nāradīye—

mṛdā dhātu-vikārair vā varṇakair gomayena vā |
viṣṇu-loke'tha tatra rathaiḥ sa-spṛhaṁ vīkṣyate sukhī ||38||

hari-bhakti-sudhodaye—

upalipyālayaṁ viṣṇoś citrayitvātha varṇakaiḥ |
viṣṇu-loke'tha tatrasthaiḥ sa-spṛhaṁ vīkṣyate sukhī ||39||

atha svastika-lakṣaṇam

āgame—

vidig-gata-catuṣkāṇi bhittvā ṣoḍaśadhā sudhīḥ |
mārjayet svastikākāraṁ śveta-pītāruṇāsitaiḥ ||40||

tatra ca pañcarātra-vacanam—

rajāṁsi pañca-varṇāni maṇḍalārthaṁ hi kārayet |
śāli-taṇḍula-cūrṇena śuklaṁ vā yava-sambhavam ||41||
rakta-kuṅkuma-sindūra-gairikādi-samudbhavam |
hari-tālodbhavaṁ pītaṁ rajanī-sambhavaṁ kvacit |
kṛṣṇaṁ dagdhair harid-yavair harit-pītair vimiśritam ||42||

atha tatra dhvaja-patākādy-āropaṇam

tato dhvaja-patākādi vinyasya hari-mandire |
vicitraṁ bhūṣayet tac ca bhagavad-bhaktimān naraḥ ||43||

atha dhvarāropaṇa-māhātmyam

dhvajam āropayed yas tu prāsādopari bhaktitaḥ |
tasya brahma-pade vāsaḥ krīḍate brahmaṇā saha ||44||

bṛhan-nāradīye [1.19.2] —

yaḥ kuryād viṣṇu-bhavane dhvajāropaṇam uttamam |
saṁpūjyate viriñcy-ādyaiḥ kim anyair bahu-bhāṣitaiḥ ||45||

tatraivāgre ca [ṇārP 1.19.42-3, 45]—

paṭo dhvajasya viprendra yāvac calati vāyunā |
tāvanti pāpa-jālāni naśyanty eva na saṁśayaḥ ||46||
mahā-pātaka-yukto vā yukto vā sarva-pātakaiḥ |
dhvajaṁ viṣṇu-gṛhe kṛtvā mucyate sarva-pātakaiḥ ||47||
āropitaṁ dhvajaṁ dṛṣṭvā ye'bhinandanti dhārmikāḥ |
te'pi sarve pramucyante mahā-pātaka-koṭibhiḥ ||48|| iti |

evaṁ bṛhan-nāradīye khyātaṁ yac cānyad adbhutam |
dhvajāropaṇa-māhātmyaṁ tad draṣṭavyam ihākhilam ||49||

atha patādāropaṇa-māhātmyam

dvārakā-māhātmye—

kṛṣṇālayaṁ yaḥ kurute patākābhiś ca śobhitam |
sadaiva tasya loke tu vāsas tasya na cānyataḥ ||50||

viṣṇudharmottare—

patākāṁ ca śubhāṁ dattvā tathā keśava-veśmani |
vāyu-lokam avāpnoti bahūn abda-gaṇān dvijaḥ ||51||
dodhūyate yathā sā tu vāyunā keśavālaye |
tathā tasyāpi sakalaṁ dehāt pāpaṁ vidhūyate ||52||

atha vandana-mālā-kadalī-stambhāropaṇa-māhātmyam

dvārakā-māhātmye tatraiva—

bhūpa vandana-mālāṁ tu kurute kṛṣṇa-veśmani |
devakanyāvṛtair lakṣaiḥ sevyate sura-nāyakaiḥ ||53||
yaḥ kuryāt kṛṣṇa-bhavanaṁ kadalī-stambha-śobhitam |
nandate cāpsaro-yuktaḥ svāgataṁ tasya deva-rāṭ ||54||

atha pīṭha-pātra-vastrādi-saṁskāraḥ

tatra tāmrādi-pātraṁ yat prabhor vastrādikaṁ ca yat |
pīṭhādikaṁ ca tat sarvaṁ yathoktaṁ ca viśodhayet ||55||

tatra pīṭhasya saṁskāraḥ

nārasiṁhe—

pāda-pīṭhaṁ ca kṛṣṇasya bilva-patreṇa dharṣayet |
uṣṇāmbunā ca prakṣālya sarva-pāpaiḥ pramucyate ||56||

atha taijasādi-pātrāṇāṁ saṁskāraḥ

mārkaṇḍeya-purāṇe—

uḍumbarāṇām amlena kṣāreṇa trapu-sīsayoḥ |
bhasmāmbubhiś ca kāmsyānāṁ śuddhiḥ plāvo dravasya ca ||57||

vāyu-purāṇe ca—

maṇi-vajra-pravālānāṁ muktā-śaṅkhopalasya ca |
siddhārthakānāṁ kalkena tila-kalkena vā punaḥ ||58||

brāhme—

suvarṇa-rūpya-śaṅkhāśma-śukti-ratna-mayāni ca |
kāṁsyāyas-tāmra-raityāni trapu-sīsa-mayāni ca ||59||
nirlepāni tu śudhyanti kevalenodakena tu |
śūdrocchiṣṭhāni śodhyāni tridhā kṣārāmla-vāribhiḥ ||60|| iti |

atiduṣṭaṁ tu pātrādi viśodhyātithya-karmaṇe |
yuñjyāt tat-parivartāya prabhu-karmāntarāya vā ||61||
etasya parivartena prabhave'nyat samarpayet |
ity ayaṁ sarvato loke sadācāro virājate ||62||

manuḥ [5.114]—
tāmrāyaḥ-kāṁsya-raityānāṁ trapuṇaḥ sīsakasya ca |
śaucaṁ yathārhaṁ kartavyaṁ kṣārāmlodaka-vāribhiḥ ||63||

śaṅkhaḥ—
amlodakena tāmrasya sīsasya trapuṇas tathā |
kṣāreṇa śuddhiṁ kāṁsyasya lauhasya ca vinirdiśet ||64||

kiṁ ca—
sūtikocchiṣṭha-bhāṇḍasya surādy-upahatasya ca |
triḥ-sapta-mārjanāc chuddhir na tu kāṁsyasya tāpanam ||65||

anyatra ca—
tāmram amlena śudhyena na cedāmiṣa-lepanam |
āmiṣeṇa tu yal liptaṁ punar dāhena śudhyanti ||66||

brāhme—
sūtikā-śava-viṇ-mūtra-rajaḥsvala-hatāni ca |
prakṣeptavyāni tāny agnau yac ca yāvat sahed api ||67||

ata eva devalaḥ—
lohānāṁ dahanāc chuddhir bhasmanā gomayena vā |
dahanāt khananād vāpi śailānām ambhasāpi vā ||68||
kāṣṭhānāṁ takṣaṇāc chuddhir mṛd-gomaya-jalair api |
mṛṇ-mayānāṁ tu pātrāṇāṁ dahanāc chuddhir iṣyate ||69||

manuḥ [5.123]—
madyair mūtraiḥ purīṣair vā ṣṭhīvanaih pūyaśoṇitaiḥ |
saṁspṛṣṭaṁ naiva śuddhyeta punaḥpākena mṛn-mayam ||70||

vṛddha-śātātapaḥ—
saṁhatānāṁ tu pātrāṇāṁ yad ekam upahanyate |
tasyaivaṁ śodhanaṁ proktaṁ sāmānya-dravya-śuddhi-kṛt ||71||

atha vastrādīnāṁ saṁskāraḥ

tatra śaṅkhaḥ—

tāntavaṁ malinaṁ pūrvam adbhiḥ kṣāraiś ca śodhayet |
aṁśubhiḥ śoṣayitvā vā vāyunā vā samāharet ||72||
ūrṇā-paṭṭāṁśuka-kṣauma-dukūlāvika-carmaṇām |
alpāśauce bhavec chuddhiḥ śoṣaṇa-prokṣaṇādibhiḥ ||73||
tāny evāmedhya-liptāni nenijyād gaura-sarṣapaiḥ |
dhānya-kalkaiḥ parṇa-kalkaiḥ rasaiś ca phala-balkalaiḥ ||74||
tulikādy-upadhānāni puṣpa-ratnāmbarāṇi ca |
śodhayitvātape kiṁcit karair unmārjayen muhuḥ ||75||
paścāc ca vāriṇā prokṣya śucīty evam udāharet |
tāny apy atimalāktāni yathāvat pariśodhayet ||76||

śātātapaḥ—

kusumbha-kuṅkumāraktās tathā lākṣā-rasena ca |
prakṣālanena śudhyanti caṇḍāla-sparśane tathā ||77||

yamaḥ—

kṛṣṇājinānāṁ vātaiś ca bālānāṁ mṛdbhir ambhasā |
gomūtreṇāsthi-dantānāṁ kṣaumāṇāṁ gaura-sarṣapaiḥ ||78||

śaṅkhaḥ—

siddhārthakānāṁ kalkena danta-śṛṅga-mayasya ca |
go-bālaiḥ phala-pātrāṇām asthnāṁ syāc chṛṅgavat tathā ||79||

kiṁ ca—

niryāsānāṁ guḍānāṁ ca lavaṇānāṁ tathaiva ca |
kusumbha-kusumānāṁ ca ūrṇākārpāsayos tathā |
prokṣaṇāt kathitā śuddhir ity āha bhagavān yamaḥ ||80||

manuḥ [5.118-9, 122]

adbhis tu prokṣaṇaṁ śaucaṁ bahūnāṁ dhānya-vāsasām |
prakṣālanena tv alpānām adbhiḥ śaucaṁ vidhīyate ||81||
cailavat-carmaṇāṁ śuddhir vaidalānāṁ tathā-eva ca |
śāka-mūla-phalānāṁ ca dhānyavat-śuddhir iṣyate ||82||
prokṣaṇāt tṛṇa-kāṣṭhaṁ ca palālaṁ caiva śudhyati |
mārjana-upāñjanair veśma punaḥpākena mṛt-mayam ||83||

kiṁ ca [manu 5.126]—

yāvan nāpaity amedhyāktād gandho lepaś ca tat-kṛtaḥ |
tāvan mṛd-vāri cādeyaṁ sarvāsu dravyaśuddhiṣu ||84||

bṛhaspatiḥ—

vastra-vaidala-carmādeḥ śuddhiḥ prakṣālanaṁ smṛtam |

atiduṣṭasya tan-mātraṁ tyajec chittvā tu śuddhaye ||85||

viṣṇuḥ—

mṛt-parṇa-tṛṇa-kāṣṭhānāṁ śvāsthi-cāṇḍāla-vāyasaiḥ |
sparśane vihitaṁ śaucaṁ soma-sūryāṁśu-mārutaiḥ ||86||

baudhāyanaḥ—

āsanaṁ śayanaṁ yānaṁ nāvaḥ panthās tṛṇāni ca |
mārutārkeṇa śudhyanti pakveṣṭa-racitāni ca ||87||

atha dhānyādīnāṁ saṁskāraḥ

tatra baudhāyanaḥ—

vrīhayaḥ prokṣaṇād adbhiḥ śāka-mūla-phalāni ca |
tan-mātrasyāpahārād vā nistuṣīkaraṇena ca ||88||

śaṅkhaḥ—

śrapaṇaṁ ghṛta-tailānāṁ plāvanaṁ go-rasasya ca |
bhāṇḍāni plāvayed adbhiḥ śāka-mūla-phalāni ca ||89||

brāhme—

drava-dravyāṇi bhūrīṇi pariplāvyāni cāmbhasā ||90||
śasyāni vrīhayaś caiva śāka-mūla-phalāni ca |
tyaktvā tu dūṣitaṁ bhāgaṁ plāvyāny atha jalena tu ||91||

bṛhaspatiḥ—

tāpanaṁ ghṛta-tailānāṁ plāvanaṁ gorasasya ca |
tan-mātram uddhṛtaṁ śudhyet kaṭhinaṁ tu payodadhi ||92||
avilīnaṁ tathā sarpir vilīnaṁ śrapaṇena tu |
ādhāra-doṣe tu nayet pātrāt pātrāntaraṁ dravam ||93||
ghṛtaṁ ca pāyasaṁ kṣīraṁ tathaikṣava-raso guḍaḥ |
śūdra-bhāṇḍa-sthitaṁ takraṁ tathā madhu na duṣyati ||94||

kiṁ ca manuḥ [5.143]—

ucchiṣṭena tu saṁspṛṣṭo dravya-hastaḥ kathaṁ cana |
anidhāyaiva tad dravyam ācāntaḥ śucitām iyāt ||95|| iti |

anye'pi śuddhi-vidhayo dravyāṇāṁ smṛti-śāstrataḥ |
apekṣyā vaiṣṇavair jñeyās tat-tad-vistāraṇair alam ||96||

atha pūjārtha-tulasī-puṣpādy-āharaṇam

praṇamyātha mahā-viṣṇuṁ prārthyānujñāṁ tu vaiṣṇavaḥ |

samāharet śrī-tulasīṁ puṣpādi ca yathoditam ||97||

yac ca hārīta-vacanam—

> snānaṁ kṛtvā tu ye kecit puṣpaṁ gṛhṇanti vai dvijāḥ |
> devatās tan na gṛhṇanti bhasmībhavati kāṣṭhavat ||98|| iti |

tac ca madhyāhna-snāna-viṣayam, yata uktaṁ pādme [5.98.7] vaiśākha-māhātmye—

> asnātvā tulasīṁ chittvā devārthaṁ pitṛ-karmaṇi |
> tat sarvaṁ niṣphalaṁ yāti pañcagavyena śudhyati ||99||

atha gṛha-snāna-vidhiḥ

sva-gṛhe vācaran snānaṁ prakṣālyāṅghrī karau tathā |
ācamyāyamya ca prāṇān kṛta-nyāso hariṁ smaret ||100||
tato gaṇādikaṁ smṛtvā tulasī-miśritair jalaiḥ |
pūrṇe pātre samastāni tīrthāny āvāhayet kṛtī ||101||

āvāhana-mantraś cāyam—

> gaṅge ca yamune caiva godāvari sarasvati |
> narmade sindhu kāveri jale'smin sannidhiṁ kuru ||102|| iti ||

athavā jāhnavīm eva sarva-tīrtha-mayīṁ budhaḥ |
āvāhayed dvādaśabhir nāmabhir jala-bhājane ||103||

dvādaśa-nāmāni—

> nalinī nandinī sītā mālinī ca mahāpagā |
> viṣṇu-pādārghya-sambhūtā gaṅgā tripatha-gāminī |
> bhāgīrathī bhogavatī jāhnavī tridaśeśvarī ||104||

padma-purāṇe [5.95.17-18] ca vaiśākha-māhātmye—

> nandinīty eva te nāma vedeṣu nalinīti ca |
> dakṣā pṛthvī ca vihagā viśva-gāthā śiva-priyā ||105||
> vidyādharī mahā-devī tathā loka-prasādinī |
> kṣemaṁkarī jāhnavī ca śāntā śānti-pradāyinī ||106||

athācamya guruṁ smṛtānujñāṁ prārthya ca pūrvavat |
kṛṣṇa-pādābjato gaṅgāṁ patantīṁ mūrdhni cintayet ||107||

tathā coktaṁ śrī-nārada-pañcarātre—

> svasthitaṁ puṇḍarīkākṣaṁ mantra-mūrtiṁ prabhuṁ smaret |
> anantāditya-saṅkāśaṁ vāsudevaṁ caturbhujam ||108||
> śaṅkha-cakra-gadā-padmadharaṁ pītāmbarāvṛtam |
> śyāmalaṁ śānta-vadanaṁ prasannaṁ varadekṣaṇam ||109||
> divya-candana-liptāṅgaṁ cārahāsa-mukhāmbujam |

aneka-ratna-saṁchanna-jvalan-makara-kuṇḍalam ||110||
vanamālā-parivṛtaṁ nāradādibhir arcitam |
keyūra-valayopetaṁ suvarṇa-mukuṭojjvalam |
sarvāṅga-sundaraṁ devaṁ sarvābharaṇa-bhūṣitam ||111||
tat-pāda-paṅkajād dhārāṁ nipatantīṁ sva-mūrdhani |
cintayed brahma-randhreṇa praviśantīṁ svakāṁ tanum |
tayā saṁkṣālayet sarvam antar-deha-gataṁ malam ||112||
tat-kṣaṇād virajā mantrī jāyate sphaṭikopamaḥ |
idaṁ snānāntaraṁ māntrāt sahasram adhikaṁ smṛtam ||113|| iti |

sakṛn nārāyaṇety ādi vacanaṁ tatra kīrtayet |
snāna-kāle tu tan-nāma saṁsmarec ca mahāprabhum ||114||

tathā ca kūrma-purāṇe—
āpo nārāyaṇodbhūtās tā evāsyāyanaṁ yathaḥ |
tasmān nārāyaṇaṁ devaṁ snāna-kāle smared budhaḥ ||115|| iti |

snāyād uṣṇodakenāpi śakto'py āmalakais tathā |
tilais tailaiś ca saṁvarjya pratiṣiddha-dināni tu ||116||

athoṣṇodaka-snānam

ṣaṭ-triṁśan-mate—
āpaḥ svabhāvato medhyā viśeṣād agni-yogataḥ |
tena santaḥ praśaṁsanti snānam uṣṇena vāriṇā ||117||

yamaś ca—
āpaḥ svayaṁ sadā pūtā vahni-taptā viśeṣataḥ |
tasmāt sarveṣu kāleṣu uṣṇāmbhaḥ pāvanaṁ smṛtam ||118||

yac coktaṁ śaṅkhena—
snātasya vahni-taptena tathaivātapa-vāriṇā |
śarīra-śuddhir vijñeyā na tu snāna-phalaṁ bhavet ||119|| iti |

tat tu kāmya-naimittika-viṣayam | ata evoktaṁ gargeṇa—
kuryān naimittikaṁ snānaṁ śītādbhiḥ kāmyam eva ca |
nityaṁ yādṛcchikaṁ caiva yathāruci samācaret ||120||

atha tatra niṣiddha-dināni

tatra yamaḥ—
putra-janmani saṅkrāntau grahaṇe candra-sūryayoḥ |
aspṛśya-sparśane caiva na snāyād uṣṇa-vāriṇā ||121||

vṛddha-manuḥ—

paurṇamāsyāṁ tathā darśe yaḥ snāyād uṣṇa-vāriṇā |
sa gohatyā-kṛtaṁ pāpaṁ prāpnotīha na saṁśayaḥ ||122||

athāmalaka-snānam

tatra mārkaṇḍeyaḥ—

tuṣyaty āmalakair viṣṇur ekādaśyāṁ viśeṣataḥ |
śrī-kāmaḥ sarvadā snānaṁ kurvītāmalakair naraḥ ||123||
saptamyāṁ na spṛśet tailaṁ nīlīvastraṁ na dhārayet |
na cāpy āmalakaṁ snāyān na kuryāt kalahaṁ naraḥ ||124||

bhṛguḥ—

amāṁ ṣaṣṭhīṁ saptamīṁ ca navamīṁ ca trayodaśīm |
saṅkrāntau ravi-vāre ca snāna-mālakais tyajet ||125||

yājñavalkyaḥ—

dhātrī-phalair amāvasyā-saptamī-navamīṣu ca |
yaḥ snāyāt tasya hīyante tejaś cāyurdhanaṁ sutāḥ ||126||

atha tila-snānam

tatra bṛhaspatiḥ—

sarva-kālaṁ tilaiḥ snānaṁ punar vyāso'bravīn muniḥ ||127||

ṣaṭtriṁśan-mate—

tathā saptamy-amāvasyā-saṅkrānti-grahaṇeṣu ca |
dhana-putra-kalatrārthī tila-spṛṣṭaṁ na saṁspṛśet ||128||

atha taila-snānam

tatraiva—

ṣaṣṭhyāṁ tailam anāyuṣyaṁ caturthīṣv api ca parvasu ||129||

yogī-yājñavalkyaḥ—

daśamyāṁ tailam apṛṣṭvā yaḥ snāyād avicakṣaṇaḥ |
catvāri tasya naśyanti āyuḥ prajñā yaśodhanam ||130||
mohāt pratipadaṁ ṣaṣṭhīṁ kuhūṁ riktātithiṁ tathā |
tailenābhyañjayed yas tu caturbhiḥ parihīyate ||131||
pañcadaśyāṁ caturdaśyāṁ saptamyāṁ ravi-saṅkrame |

dvādaśyāṁ saptamīṁ ṣaṣṭhīṁ taila-sparśaṁ vivarjayet ||132||

anyac ca—

saptamyāṁ na spṛśet tailaṁ navamyāṁ pratipady api |
aṣṭamyāṁ ca caturdaśyāṁm amāvasyāṁ viśeṣataḥ ||133||

kiṁ ca—

snāne vā yadi vāsnāne pakka-tailaṁ na duṣyati ||134||

kiṁ ca atri-smṛtau—

tailābhyukto ghṛtābhyakto viṇ-mūtre kurute dvijaḥ |
aho-rātroṣito bhūtvā pañca-gavyena śudhyati ||135||
athāṅgam alam uttārya snātvā vidhivad ācaret |
nāsālagnena culukodakenaivāgha-marṣaṇam ||136||
tato gurv-ādi-pādodaiḥ prāgvat kṛtvābhiṣecanam |
kāryo'bhiṣekaḥ śaṅkhena tulasī-miśritair jalaiḥ ||137||

atha tulasī-jalābhiṣeka-māhatmyam

gāruḍe—

mārjayaty abhiṣeke tu tulasyā vaiṣṇavo naraḥ |
sarva-tīrtha-mayaṁ dehaṁ tat-kṣaṇāt dvija jāyate ||138||
tulasī-dalaja-snāne ekādaśyāṁ viśeṣataḥ |
mucyate sarva-pāpebhyo yadyapi brahmahā bhavet ||139||
tan-mūla-mṛttikābhyaṅgaṁ kṛtvā snāti dine dine |
daśāśvamedhāvabhṛtaṁ labhate snāna-jaṁ phalam ||140||
tulasī-dala-saṁmiśraṁ toyaṁ gaṅgā-samaṁ viduḥ |
yo vahec chirasā nityaṁ dhṛtā bhavati jāhnavī ||141||
pādodakaṁ tāmra-pātre kṛtvā sa-tulasī-dalam |
śaṅkhaṁ kṛtvābhiṣiñceta mūlenaiva sva-mūrdhani ||142||

tan-māhātmye coktaṁ pādme kārttika-māhātmye—

dvārakā-cakra-saṁyukta-śālagrāma-śilā-jalam |
śaṅkhe kṛtvā tu nikṣiptaṁ snānārthaṁ tāmra-bhājane |
tulasī-dala-saṁyuktaṁ brahma-hatyā-vināśanam ||143|| iti |

snāna-śāṭītareṇaiva vāsasāmbhāṁsi gātrataḥ |
saṁmārjya vāsasī dadhyāt paridhānottarīyake ||144||

atha vastra-dhāraṇa-vidhiḥ

tatrātriḥ—

adhautaṁ kāru-dhautaṁ vā paredyu-dhautam eva vā |

kāṣāyaṁ malinaṁ vastraṁ kaupīnaṁ ca parityajet ||145||
na cārdram eva vasanaṁ paridadhyāt kadācana ||146||
nagno malina-vastraḥ syāt nagnaś cārdha-paṭas tathā |
nagno dviguṇa-vastraḥ syān nagno rakta-paṭas tathā ||147||
nagnaś ca syūta-vastraḥ syān nagnaḥ snigdha-paṭas tathā |
dvikaccho'nuttarīyaś ca nagnaś cāvastra eva ca ||148||
śrautaṁ smārtaṁ tathā karma na nagnaś cintayed api |
mohāt kurvann adho gacchet tad bhaved āsuraṁ smṛtam ||149||
japa-homopavāseṣu dhauta-vastra-dharo bhavet |
alaṅkṛtaḥ śucir maunī śrāddhādau ca jitendriyaḥ ||150||

gobhilaḥ—

eka-vastro na bhuñjīta na kuryād devanārcanam ||151||

trailokya-sammohana-pañcarātre—

śukla-vāso bhaven nityaṁ raktaṁ caiva vivarjayet ||152||

aṅgirāḥ—

śaucaṁ sahasra-romāṇāṁ vāyv-agny-arkendu-raśmibhiḥ |
retaḥ-spṛṣṭaṁ śava-spṛṣṭam āvikaṁ naiva duṣyati ||153||

anyatra ca—

chinnaṁ vā sandhitaṁ dagdhm āvikaṁ na praduṣyati |
āvikena tu vastreṇa mānavaḥ śrāddham ācaret |
gayā-śrāddha-samaṁ proktaṁ pitṛbhyo dattam akṣayam ||154||
na kuryāt sandhitaṁ vastraṁ deva-karmaṇi bhūmipa |
na dagdhaṁ na ca vai chinnaṁ pārakyaṁ na tu dhārayet ||155||
kāka-viṣṭhā-samaṁ hy uktam avidhautaṁ ca yad bhavet |
rajakād āhṛtaṁ yac ca na tad vastraṁ bhavec chuci ||156||
kīṭa-spṛṣṭaṁ tu yad vastraṁ purīṣaṁ yena kāritam |
mūtraṁ vā maithunaṁ vāpi tad vastraṁ parivarjayet ||157||
āvikaṁ tu sadā vastraṁ pavitraṁ rāja-sattama |
pitṛ-deva-manuṣyāṇāṁ kriyāyāṁ ca praśasyate ||158||
dhautādhautaṁ tathā dagdhaṁ sandhitaṁ rajakāhṛtam |
śukra-mūtra-rakta-liptaṁ tathāpi paramaṁ śuci ||159||
agnir āvika-vastraṁ ca brahmaṇāś ca tathā kuśāḥ |
caturṇāṁ na kṛto doṣo brahmaṇā parameṣṭhinā ||160||

kiṁ cānyatra—

dhārayed vāsasī śuddhe paridhānottarīyake |
acchinna-sudaśe śukle ācāmet pīṭha-saṁsthitaḥ ||161||

atha pīṭham

bahvṛca-pariśiṣṭe—

> yatīnām āsanaṁ śuklaṁ kūrmākāraṁ tu kārayet |
> anyeṣāṁ tu catuṣpādaṁ caturasraṁ tu kārayet ||162||
> go-śakṛn-mayaṁ bhinnaṁ tathā palāśa-paippalam |
> loha-baddhaṁ sadaivārkaṁ varjayed āsanaṁ budhaḥ ||163||

athāsana-vidhiḥ

tatraiva—

> dānam ācamanaṁ homaṁ bhojanaṁ devatārcanam |
> prauḍha-pādo na kurvīta svādhyāyaṁ caiva tarpaṇam ||164||
> āsanārūḍha-pādas tu jānunor vātha jaṅghayoḥ |
> kṛtāvaskthiko yas tu prauḍha-pādaḥ sa ucyate ||165|| iti |

tato bhūmi-gatāṅghriḥ san niviśyācamya darbha-bhṛt |
ūrdhva-puṇḍrādikaṁ kuryāt śrī-gopī-candanādinā ||166||
tatrādāv anulepena bhagavac-caraṇābjayoḥ |
nirmālyena prasādena sarvāṇy aṅgāni mārjayet ||167||

tad uktaṁ brāhme śrī-bhagavatā—

> śālagrāma-śilā-lagnaṁ candanaṁ dhārayet sadā |
> sarvāṅgeṣu mahā-śuddhi-siddhaye kamalāsana ||168|| iti |

tato dvādaśabhiḥ kuryān nāmabhiḥ keśavādibhiḥ |
dvādaśāṅgeṣu vidhivad ūrdhva-puṇḍrāṇi vaiṣṇavaḥ ||169||

atha dvādaśa-tilaka-vidhiḥ

padma-purāṇe uttara-khaṇḍe [6.225.45-47]—

> lalāṭe keśavaṁ dhyāyen nārāyaṇam athodare |
> vakṣaḥ-sthale mādhavaṁ tu govindaṁ kaṇṭha-kūpake ||170||
> viṣṇuṁ ca dakṣiṇe kukṣau bāhau ca madhusūdanam |
> trivikramaṁ kandhare tu vāmanaṁ vāma-pārśvake ||171||
> śrīdharaṁ vāma-bāhau tu hṛṣīkeśaṁ tu kandhare |
> pṛṣṭhe tu padmanābhaṁ ca kaṭyāṁ dāmodaraṁ nyaset ||172||
> tat-prakṣālana-toyaṁ tu vāsudeveti mūrdhani ||173||

kiṁ ca [6.225.54]—

> ūrdhva-puṇḍraṁ lalāṭe tu sarveṣāṁ prathamaṁ smṛtam |
> lalāṭādi-krameṇaiva dhāraṇaṁ tu vidhīyate ||174|| iti |

evaṁ nyāsaṁ samācarya sampradāyānusārataḥ |
nyaset kirīṭa-mantraṁ ca mūrdhni sarvārtha-siddhaye ||175||

atha kirīṭa-mantraḥ

oṁ śrī-kirīṭa-keyūra-hāra-makara-kuṇḍala-cakra-śaṅkha-gadā-padma-hasta-pītāmbara-dhara śrīvatsāṅkita-vakṣaḥ-sthala śrī-bhūmi-sahita-svātma-jyotir dīpti-karāya sahasrāditya-tejase namo namaḥ ||176|| iti |

athordhva-puṇḍra-nityatā

pādme śrī-bhagavad-uktau—

mat-priyārthaṁ śubhārthaṁ vā rakṣārthe caturānana |
mat-pūjā-homa-kāle ca sāyaṁ prātaḥ samāhitaḥ |
mad-bhakto dhārayen nityam ūrdhva-puṇḍraṁ bhayāpaham ||177||

tatraiva śrī-nāradoktau—

yajño dānaṁ tapo homaḥ svādhyāyaḥ pitṛ-tarpaṇam |
vyarthaṁ bhavati tat sarvam ūrdhva-puṇḍraṁ vinā kṛtam ||178||

tatraivottara-khaṇḍe—

ūrdhva-puṇḍrair vihīnas tu kiṁcit karma karoti yaḥ |
iṣṭāpūrtādikaṁ sarvaṁ niṣphalaṁ syān na saṁśayaḥ ||179||
ūrdhva-puṇḍrair vihīnas tu sandhyā-karmādikaṁ caret |
tat sarvaṁ rākṣasaṁ nityaṁ narakaṁ cādhigacchati ||180||

anyac ca—

ūrdhva-puṇḍre tri-puṇḍraṁ yaḥ kurute narādhamaḥ |
bhaṅktvā viṣṇu-gṛhaṁ puṇḍraṁ sa yāti narakaṁ dhruvam ||181||

ata eva pādme śrī-nāradoktau—

yac charīraṁ manuṣyāṇām ūrdhva-puṇḍraṁ vinā kṛtam |
draṣṭavyaṁ naiva tat tāvat śmaśāna-sadṛśaṁ bhavet ||182||

padma-purāṇe—

ūrdhva-puṇḍraṁ mṛdā saumyaṁ lalāṭe yasya dṛśyate |
sa cāṇḍālo'pi śuddhātmā pūjya eva na saṁśayaḥ ||183||

skānde—

tiryak-puṇḍraṁ na kurvīta samprāpte maraṇe'pi ca |
naivānyan nāma ca brūyāt pumān nārāyaṇād ṛte ||184||
dhārayed viṣṇu-nirmālyaṁ dhūpa-śeṣaṁ vilepanam |
vaiṣṇavaṁ kārayet puṇḍraṁ gopī-candana-sambhavam ||185||

tatraiva kārttika-prasaṅge—

yasyordhva-puṇḍraṁ dṛśyeta lalāṭe no narasya hi |

tad-darśanaṁ na kartavyaṁ dṛṣṭvā sūryaṁ nirīkṣayet ||186||

anyatrāpi—

vaiṣṇavānāṁ brāhmaṇānām ūrdhva-puṇḍraṁ vidhīyate |
anyeṣāṁ tu tri-puṇḍraṁ syād iti brahma-vido viduḥ ||187||
tripuṇḍraṁ yasya viprasya ūrdhva-puṇḍraṁ na dṛśyate |
taṁ spṛṣṭvāpy athavā dṛṣṭvā sa-celaṁ snānam ācaret ||188||
ūrdhva-puṇḍre na kurvīta vaiṣṇavānāṁ tripuṇḍrakam |
kṛta-tri-puṇḍra-martyasya kriyā na prītaye hareḥ ||189||

ataevottara-khaṇḍe—

aśvattha-patra-saṅkāśo veṇu-patrākṛtis tathā |
padma-kuṭmala-saṅkāśo mohanaṁ tritayaṁ smṛtam ||190||

athordhva-puṇḍra-māhātmyam

skānde kārttika-prasaṅge—

ūrdhva-puṇḍro mṛdā śubhro lalāṭe yasya dṛśyate |
caṇḍālo'pi viśuddhātmā yāti braham sanātanam ||191||
ūrdhva-puṇḍre sthitā lakṣmīr ūrdhva-puṇḍre sthitaṁ yaśaḥ |
ūrdhva-puṇḍre sthitā muktir ūrdhva-puṇḍre sthito hariḥ ||192||

padma-purāṇe—

ūrdhva-puṇḍraṁ mudā saumyaṁ lalāṭe yasya dṛśyate |
sa cāṇḍālo'pi śuddhātmā pūjya eva na saṁśayaḥ ||193||

tatraivottara-khaṇḍe śivomā-saṁvāde [6.225.2-3,5,7-10] –

ūrdhva-puṇḍrasya madhye tu viśāle sumanohare |
lakṣmyā sārdhaṁ samāsīno deva-devo janārdanaḥ ||194||
tasmād yasya śarīre tu ūrdhva-puṇḍraṁ dhṛto bhavet |
tasya dehaṁ bhagavato vimalaṁ mandiraṁ śubham ||195||
ūrdhva-puṇḍra-dharo vipraḥ sarva-lokeṣu pūjitaḥ |
vimāna-varam āruhya yāti viṣṇoḥ paraṁ padam ||196||
ūrdhva-puṇḍra-dharaṁ dṛṣṭvā sarva-pāpaiḥ pramucyate |
namaskṛtvāthavā bhaktyā sarva-dāna-phalaṁ labhet ||197||
ūrdhva-puṇḍra-dharaṁ vipraṁ yaḥ śrāddhe bhojayiṣyati |
ākalpa-koṭi-pitaras tasya tṛptā na saṁśayaḥ ||198||
ūrdhva-puṇḍra-dharo yas tu kuryāc chrāddhaṁ śubhānane |
kalpa-koṭi-sahasrāṇi gayā-śrāddha-phalaṁ labhet ||199||
yajña-dāna-tapaś-caryā-japa-homādikaṁ ca yat |
ūrdhva-puṇḍra-dharaḥ kuryāt tasya puṇyam anantakam ||200||

śrī-brahmāṇḍa-purāṇe—

aśucir vāpya nācāro manasā pāpam ācaran |

śucir eva bhaven nityam ūrdhva-puṇḍrāṅkito naraḥ ||201||

tatraiva śrī-bhagavad-vacanam—

ūrdhva-pūṇḍra-dharo martyo mriyate yatra kutracit |
śvapāko'pi vimānastho mama loke mahīyate ||202||
ūrdhva-pūṇḍra-dharo martyo gṛhe yasyānnam aśnute |
tadā viṁśat-kulaṁ tasya narakād uddharāmy ahaṁ ||203||

athohva-pūṇḍra-irmāṇa-vidhiḥ

śrī-brahmāṇḍa-purāṇe—

vīkṣyādarśe jale vāpi yo vidadhyāt prayatnataḥ |
ūrdhva-pūṇḍraṁ mahā-bhāga sa yāti paramāṁ gatim ||204||
daśāṅgula-pramāṇaṁ tu uttamottamam ucyate |
navāṅgulaṁ madhyamaṁ syād aṣṭāṅgulam ataḥ param ||205||
etair aṅguli-bhedais tu kārayen na nakhaiḥ spṛśet ||206||

padma-purāṇe uttara-khaṇḍe tatraiva [6.253.21, 40-43] —

ekāntino mahā-bhāgāḥ sarva-bhūta-hite ratāḥ |
sāntarālaṁ prakurvīran puṇḍraṁ hari-padākṛtim ||207||
śyāmaṁ śānti-karaṁ proktaṁ raktaṁ vaśya-karaṁ tathā |
śrī-karaṁ pītam ity āhuḥ śvetaṁ mokṣa-karaṁ śubham ||208||
vartulaṁ tiryag achidraṁ hrasvaṁ dīrghaṁ tataṁ tanum |
vakraṁ virūpaṁ baddhāgraṁ chinna-mūlaṁ pada-cyutam ||209||
aśubhaṁ rūkṣam āsaktaṁ tathā nāṅguli-kalpitam |
vigandham avasahyaṁ ca puṇḍram āhur anarthakam ||210||
ārabhya nāsikā-mūlaṁ lalāṭāntaṁ likhen mṛdā |
nāsikāyās trayo bhāgā nāsā-mūlaṁ pracakṣyate ||211||
samārabhya bhruvor madhyam antarālaṁ prakalpayet ||212||

tatraiva [6.253.26-7, 24]--

nirantarālaṁ yaḥ kuryād ūrdhva-puṇḍraṁ dvijādhamaḥ |
sa hi tatra sthitaṁ viṣṇuṁ śriyaṁ caiva vyapohati ||213||
acchidram ūrdhva-puṇḍraṁ tu ye kurvanti dvijādhamāḥ |
teṣāṁ lalāṭe satataṁ śunaḥ pādo na saṁśayaḥ ||214||
tasmāc chidrānvitaṁ puṇḍraṁ daṇḍākāraṁ suśobhanam |
viprāṇāṁ satataṁ kāryaṁ strīṇāṁ ca śubha-darśane ||215||

hari-mandira-lakṣaṇam

nāsādi-keśa-prayantam ūrdhva-puṇḍraṁ suśobhanam |
madhye chidra-samāyuktaṁ tad vidyād harimandiram ||216||
vāma-pārśve sthito brahmā dakṣiṇe ca sadā-śivaḥ |

madhye viṣṇuṁ vijānīyāt tasmān madhyaṁ na lepayet ||217||

vāyu-purāṇe sevāparādhe—

adhṛtvā cordhva-puṇḍraṁ ca hareḥ pūjāṁ karoti yaḥ |
tiryak-puṇḍra-dharo yas tu yajed devaṁ janārdanam ||218||
accidreṇordhva-puṇḍreṇa bhasmanā tiryag-aṅginā |
adhṛtvā śaṅkha-cakre ca cety ādinā doṣa uktaḥ ||219||

śrutiś ca, yajurvedasya hiraṇya-keśaurya-śakhāyām—

hareḥ padākrāntim ātmani dhārayati yaḥ |
sa parasya priyo bhavati sa puṇyavān |
madhye chidram ūrdhva-puṇḍraṁ
yo dhārayati sa muktibhāg bhavati ||220|| iti |

tilaka-racanāṅguli-niyamaḥ

smṛtiḥ—

anāmikā kāmadoktā madhyam āyuskarī bhavet |
aṅguṣṭhaḥ puṣṭidaḥ proktas tarjanī mokṣa-dāyinī ||221||

athordhva-puṇḍra-mṛttikāḥ

padma-purāṇe [6.225.35-38] tatraiva—

parvatāgre nadī-tīre bilva-mūle jalāśaye |
sindhu-tīre ca valmīke hari-kṣetre viśeṣataḥ ||222||
viṣṇoḥ snānodakaṁ yatra pravāhayati nityaśaḥ |
puṇḍrāṇāṁ dhāraṇārthāya gṛhṇīyāt tatra mṛttikām ||223||
śrī-raṅge veṅkaṭādrau ca śrī-kūrme dvārake śubhe |
prayāge nārasiṁhādrau vārāhe tulasī-vane ||224||
gṛhītvā mṛttikāṁ bhaktyā viṣṇu-pāda-jalaiḥ saha |
dhṛtvā puṇḍrāṇi cāṅgeṣu viṣṇu-sāyujyam āpnuyāt ||225||

tatraiva—

yat tu divyaṁ hari-kṣetre tasyaiva mṛdam āharet ||226||

uktaṁ ca pādme śrī-nāradena—

brahmaghno vātha go-ghno vā haitukaḥ sarva-pāpa-kṛt |
gopī-candana-samparkāt pūto bhavati tat-kṣaṇāt ||227||
gopī-candana-khaṇḍaṁ tu yo dadātii hi vaiṣṇave |
kulam ekottaraṁ tena sambhavet tāritaṁ śatam ||228||

skanda-purāṇe—

śaṅkha-cakrāṅkita-tanuḥ śirasā mañjarī-dharaḥ |

gopī-candana-liptāṅgo dṛṣṭaś cet tad aghaṁ kṛtaḥ ||229||
gopī-mṛt-tulasī śaṅkhaḥ śālagrāmaḥ sacakrakaḥ |
gṛhe'pi yasya pañcaite tasya pāpa-bhayaṁ kutaḥ ||230||

kāśī-khaṇḍe ca śrī-yamena—
śrīkhaṇḍe kva sa āmodaḥ svarovarṇaḥ kva tādṛśaḥ |
tat pāvitryaṁ kva vai tīrthe śrī-gopī-candane yathā ||231||

atha gopīcandanordhva-puṇḍra-māhātmyam

uktaṁ ca garuḍa-purāṇe nāradena—
yo mṛttikāṁ dvāravatī-samudbhavāṁ
kare samādāya lalāṭa-paṭṭake |
karoti nityaṁ tv atha cordhva-puṇḍraṁ
kriyā-phalaṁ koṭi-guṇaṁ sadā bhavet ||232||

kriyā-vihīnaṁ yadi mantra-hīnaṁ
śraddhā-vihīnaṁ yadi kāla-varjitam |
kṛtvā lalāṭe yadi gopī-candanaṁ
prāpnoti tat karma-phalaṁ sadā kṣayam ||233||

gopī-candana-sambhavaṁ suruciraṁ puṇḍraṁ lalāṭe dvijo
nityaṁ dhārayate yadi dvija-pate rātrau divā sarvadā |
yat puṇyaṁ kuru-jāṅgale ravi-grahe mādhyāṁ prayāge tathā
tat prāpnoti khagendra viṣṇu-sadane santiṣṭhate devavat ||234||

yasmin gṛhe tiṣṭhati gopīcandanaṁ
bhaktyā lalāṭe manujo bibharti |
tasmin gṛhe tiṣṭhati sarvadā hariḥ
śraddhānvitaḥ kaṁsahā vihaṅgama ||235||

yo dhārayet kṛṣṇa-purī-samudbhavāṁ
sadā pavitrāṁ kali-kilbiṣāpahām |
nityaṁ lalāṭe hari-mantra-saṁyutāṁ
yamaṁ na paśyed yadi pāpa-saṁvṛtaḥ ||236||

yasyānta-kāle khaga gopī-candanaṁ
bāhvor lalāṭE hṛdi mastake ca |
prayāti lokaṁ kamalālayaṁ prabhor
go-bāla-ghātī yadi brahma-hā bhavet ||237||

grahā na pīḍanti na rakṣasāṁ gaṇāḥ
yakṣāḥ piśācoraga-bhūta-dānavāḥ |
lalāṭa-paṭṭe khaga gopī-candanaṁ

santiṣṭhate yasya hareḥ prasādataḥ ||238||

padma-purāṇe śrī-gotamena—
ambarīṣa mahāghasya kṣayārthe kuru vīkṣaṇam |
lalāṭe yaiḥ kṛtaṁ nityaṁ gopī-candana-puṇḍrakam ||239||

kāśī-khaṇḍe ca śrī-yamena—
dūtāḥ śṛṇuta yad-bhālaṁ gopī-candana-lāñchitam |
jvalad-indhanavat so'pi tyājyo dūre prayatnataḥ ||240|| iti |

atha tasyopari śrīmat-tulasī-mūla-mṛtsnayā |
tatraiva vaiṣṇavaiḥ kāryam ūrdhva-puṇḍraṁ manoharam ||241||

atha śrī-tulasī-mūla-mṛttikā-puṇḍra-māhātmyam

tan-mṛdaṁ gṛhya yaiḥ puṇḍraṁ lalāṭe dhāritaṁ naraiḥ |
pramāṇakaṁ kṛtaṁ tais tu mokṣāya gamanaṁ prati ||242||

tatraiva ca kārttika-māhātmye brahma-nārada-saṁvāde—
tulasī-mṛttikā-puṇḍraṁ lalāṭe yasya dṛśyate |
dehaṁ na spṛśati pāpaṁ kriyamāṇas tu nārada ||243||

garuḍa-purāṇe—
tulasī-mṛttikā-puṇḍraṁ yaḥ karoti dine dine |
tasyāvalokanāt pāpaṁ yāti varṣa-kṛtaṁ nṛṇām ||244|| iti |

tasyopariṣṭhād bhagavan-nirmālyam anulepanam |
tathaiva dhāryam evaṁ hi trividhaṁ tilakaṁ smṛtam ||245||
tato nārāyaṇīṁ mudrāṁ dhārayet prītaye hareḥ |
matsya-kūrmādi-cihnāni cakrādīny āyudhāni ca ||246||

atha mudrā-dhāraṇa-nityatā

smṛtau—
aṅkitaḥ śaṅkha-cakrābhyām ubhayor bāhu-mūlayoḥ |
samarcayed dhariṁ nityaṁ nānyathā pūjanaṁ bhavet ||247||

āditya-purāṇe—
śaṅkha-cakrordhva-puṇḍrādi-rahitaṁ brāhmaṇādhamam |
gardabhaṁ tu samāropya rājā rāṣṭrāt pravāsayet ||248||

gāruḍe śrī-bhagavad-uktau—
sarva-karmādhikāraś ca śucīnām eva coditaḥ |

śucitvaṁ ca vijānīyān madīyāyudha-dhāraṇāt ||249||

pādme cottara-khaṇḍe—
śaṅkha-cakrādibhiś cihnair vipraḥ priyatamair hareḥ |
rahitaḥ sarva-dharmebhyaḥ pracyuto narakaṁ vrajet ||250||

śrutau ca yajuḥ-kaṭha-śākhāyām—
dhṛtordhva-puṇḍraḥ kuta-cakra-dhārī
viṣṇuṁ paraṁ dhyāyati yo mahātmā |
svareṇa mantreṇa sadā hṛdi sthitaṁ
parātparaṁ yan mahato mahāntam ||251||

atharvaṇi ca—
ebhir vayam urukramasya cihnair
aṅkitā loke subhagā bhavema |
tad viṣṇoḥ paramaṁ padaṁ
ye gacchanti lāñchitāḥ ||252|| ity ādi |

ataeva brahma-purāṇe--
kṛṣṇāyudhāṅkitaṁ dṛṣṭvā sammānaṁ na karoti yaḥ |
dvādaśābdārjitaṁ puṇyaṁ cāphalayopagacchati ||253||

atha mudrā-dhāraṇa-māhātmyam

skānde śrī-sanat-kumāra-mārkaṇḍeya-saṁvāde—
yo viṣṇu-bhakto viprendra śaṅkha-cakrādi-cihnitaḥ |
sa yāti viṣṇu-lokaṁ vai dāha-pralaya-varjitam ||254||

tatra vāntyatra ca—
nārāyaṇāyudhair nityaṁ cihnitaṁ yasya vigraham |
pāpa-koṭi-yuktasya tasya kiṁ kurute yamaḥ ||255||
śaṅkhoddhāre tu yat proktaṁ vasatāṁ varṣa-koṭibhiḥ |
tat phalaṁ likhite śaṅkhe pratyahaṁ dakṣiṇe bhuje ||256||
yat phalaṁ puṣkare nityaṁ puṇḍarīkākṣa-darśane |
śaṅkhopari kṛte padme tat phalaṁ samavāpnuyāt ||257||
vāme bhuje gadā yasya likhitā dṛśyate kalau |
gadādharo gayā-puṇyaṁ pratyahaṁ tasya yacchati ||258||
yac cānanda-pure proktaṁ cakra-svāmī-samīpataḥ |
gadādhollikhite cakre tat phalaṁ kṛṣṇa-darśane ||259||

śrī-bhagavad-uktau—
yaḥ punaḥ kali-kāle tu mat-purī-sambhavāṁ mṛdam |
matsya-kūrmādikāṁ cihnaṁ gṛhītvā kurute naraḥ ||260||
dehe tasya praviṣṭo'haṁ jānantu tridaśottamāḥ |

tasya me nāntaraṁ kiṁcit kartavyaṁ śreya icchatā ||261||
mamāvatāra-cihnāni dṛśyante yasya vigrahe |
martyair martyo na vijñeyaḥ sa nūnaṁ māmakī tanūḥ ||262||
pāpaṁ sukṛta-rūpaṁ tu jāyate tasya dehinaḥ |
mamāyudhāni tasyāṅge likhitāni kalau yuge ||263||
ubhābhyām api cihnābhyāṁ yo'ṅkito matsya-mudrayā |
kūrmayāpi svakaṁ tejo nikṣiptaṁ tasya vigrahe ||264||

śaṅkhaṁ ca padmaṁ ca gadāṁ rathāṅgaṁ
matsyaṁ ca kūrmaṁ racitaṁ sva-dehe |
karoti nityaṁ sukṛtasya vṛddhiṁ
pāpa-kṣayaṁ janma-śatārjitasya ||265||

tatraiva śrī-brahma-nārada-saṁvāde—

kṛṣṇa-śastrāṅka-kavacaṁ durbhedyaṁ deva-dānavaiḥ |
adṛśyaṁ sarva-bhūtānāṁ śatrūṇāṁ rakṣasām api ||266||
lakṣmīḥ sarasvatī durgā sāvitrī hari-vallabhā |
nityaṁ tasya vased dehe yasya śaṅkhāṅkitā tanuḥ ||267||
gaṅgā gayā kurukṣetraṁ prayāgaṁ puṣkarādi ca |
nityaṁ tasya sadā tiṣṭhed yasya padāṅkitaṁ vapuḥ ||268||
yasya kaumodakī-cihnaṁ bhuje vāme kali-priya |
pratyahaṁ tatra draṣṭavyo gaṅgā-sāgara-saṅgamaḥ ||269||
savye kare gadādhastad rathāṅgaṁ tiṣṭhate yadi |
kṛṣṇena sahitaṁ tatra trailokyaṁ sa-carācaram ||270||
trayo'gnayas trayo devā viṣṇos trīṇi padāni ca |
nivasanti sadā yasya yasya dehe sudarśanam ||271||

kiṁ ca—

kṛṣṇāyudhāṅkitā mudrā yasya nārāyaṇī kare |
ūrdhva-lokādhikārī ca sa jñeyas tridaśāṁ patiḥ ||272||
kṛṣṇa-mudrā-prayuktas tu daivaṁ pitryaṁ karoti yaḥ |
nityaṁ naimittikaṁ kāmyaṁ pratyahaṁ cākṣayaṁ bhavet ||273||
pīḍayanti na tatraiva grahā ṛkṣāṇi rāśayaḥ |
aṣṭākṣarāṅkitā mudrā yasya dhātumayī kare ||274||

vārāhe śrī-sanat-kumāroktau—

kṛṣṇāyudhāṅkitaṁ dehaṁ gopī-candana-mṛtsnayā |
prayāgādiṣu tīrtheṣu sa gatvā kiṁ kariṣyati ||275||
yadā yasya prapaśyeta dehaṁ śaṅkhādi-cihnitam |
tadā tasya jagat-svāmī tuṣṭo harati pātakam ||276||
bhavate yasya dehe tu aho-rātraṁ dine dine |
śaṅkha-cakra-gadā-padmaṁ likhitaṁ so'cyutaḥ svayam ||277||
nārāyaṇāyudhair yuktaṁ kṛtvātmānaṁ kalau yuge |
kurute puṇya-karmāṇi meru-tulyāni tāni vai ||278||
śaṅkhādināṅkito bhaktyā śrāddhaṁ yaḥ kurute dvija |

vidhi-hīnaṁ tu sampūrṇaṁ pitṝṇāṁ tu gayā-samam ||279||
yathāgnir dahate kāṣṭhaṁ vāyunā prerito bhṛśam |
tathā dahyanti pāpāni dṛṣṭvā kṛṣṇāyudhāni vai ||280||

brāhmye śrī-brahma-nārada-saṁvāde—
viṣṇu-nāmāṅkitāṁ mudrām aṣṭākṣara-samanvitām |
śaṅkhādikāyudhādikair yuktāṁ svarṇa-rūpya-mayīm api ||281||
dhatte bhāgavato yas tu kalikāle viśeṣataḥ |
prahlādasya samo kṣeyo nānyathā kala-vallabha ||282||

kiṁ ca—
śaṅkhāṅkita-tanur vipro bhuṅkte yasya ca veśmani |
tad-annaṁ svayam aśnāti pitṛbhiḥ saha keśavaḥ ||283||
kṛṣṇāyudhāṅkito yas tu śmaśāne mriyate yadi |
prayāge yā gatiḥ proktā sā gatis tasya nārada ||284||
kṛṣṇāyudhaiḥ kalau nityaṁ maṇḍitaṁ yasya vigraham |
tatrāśrayaṁ prakurvanti vivadhā vāsavādayaḥ ||285||
yaḥ karoti hareḥ pūjāṁ kṛṣṇa-śastrāṅkito naraḥ |
aparādha-sahasrāṇi nityaṁ harati keśavaḥ ||286||
kṛtvā kāṣṭha-mayaṁ bimbaṁ kṛṣṇa-śastrais tu cihnitam |
yo hy aṅkayati cātmānaṁ tat-samo nāsti vaiṣṇavaḥ ||287||
pāṣaṇḍa-patita-vrātyair nāstikālāpa-pātakaiḥ |
na lipyate kali-kṛtaiḥ kṛṣṇa-śastrāṅkito naraḥ ||288||

kiṁ ca—
aṣṭākṣarāṅkitā mudrā yasya dhātumayī bhavet |
śaṅkha-padmādibhir yuktā pūjyate'sau surāsuraiḥ ||289||
dhṛtā nārāyaṇī mudrā prahlādena purā kṛte |
vibhīṣaṇena balinā dhruveṇa ca śukena ca ||290||
māndhātṛṇāmbarīṣeṇa mārkaṇḍa-pramukhair dvijaiḥ |
śaṅkhādi-cihnitaiḥ śastrair dehe kṛtvā kalipriya |
ārādhya keśavāt prāptaṁ samīhita-phalaṁ mahat ||291||

kiṁ ca—
gopī-candana-mṛtsnāyā likhitaṁ yasya vigrahe |
śaṅkha-padmādi-cakraṁ vā tasya dehe vased dhariḥ ||292||

tatraiva śrī-sanat-kumāroktau—
yasya nārāyaṇī mudrā dehaṁ śaṅkhādi-cihnitam |
dhātrī-phala-kṛtā mālā tulasī-kāṣṭha-sambhavā ||293||
dvādaśākṣara-mantrais tu niyuktāni kalevare |
āyudhāni ca viprasya mat-samaḥ sa ca vaiṣṇavaḥ ||294||

kiṁ ca—
yasya nārāyaṇī mudrā dehe śaṅkhādi cihnitā |

sarvāṅgaṁ cihnitaṁ yasya sastrair nārāyaṇodbhavaiḥ |
pravešo nāsti pāpasya kavacaṁ tasya vaiṣṇavam ||295||

anyatra ca—
ebhir bhāgavataiś cihnaiḥ kali-kāle dvijātayaḥ |
bhavanti martya-loke te śāpānugraha-kārakāḥ ||296||

atha mudrā-dhāraṇa-vidhiḥ

gautamīye—
cakraṁ ca dakṣiṇe bāhau śaṅkhaṁ vāme'pi dakṣiṇe |
gadāṁ vāme gadādhastāt punaś cakraṁ ca dhārayet ||297||
śaṅkhopari tathā padmaṁ punaḥ padmaṁ ca dakṣiṇe |
khaḍgaṁ vakṣasi cāpaṁ ca sa-śaraṁ śīrṣṇi dhārayet ||298||
iti pañcāyudhāny ādau dhārayed vaiṣṇavo janaḥ |
matsyaṁ ca dakṣiṇe haste kūrmaṁ vāma-kare tathā ||299||

tathā coktaṁ –
dakṣiṇe tu bhuje vipro vibhṛṣād vai sudarśanam |
matsyaṁ padmaṁ cāpare'tha śaṅkhaṁ padmaṁ gadās tathā ||300|| iti |

sāmpradāyika-śiṣṭānām ācārāc ca yathāruci |
śaṅkha-cakrādi-cihnāni sarveṣv aṅgeṣu dhārayet ||301||
bhaktyā nijeṣṭa-devasya dhārayel lakṣaṇāny api ||302||
cakra-śaṅkhau ca dhāryate saṁmiśrāv eva kaiścana ||303||
śrī-gopī-candanenaivaṁ cakrādīni budho'nvaham |
dhārayec chayanādau tu taptāni kila tāni hi ||304||

atha cakrādīnāṁ lakṣaṇāni

dvādaśāraṁ tu ṣaṭ-koṇaṁ valayatraya-saṁyutam |
cakraṁ syād dakṣiṇāvartaṁ śaṅkhaṁ ca śrī-hareḥ smṛtaḥ ||305||
gadā-padmādikaṁ loka-siddham eva mataṁ budhaiḥ |
mudrā vā bhagavan-nāmāṅkitā vāṣṭākṣarādibhiḥ ||306||

atha mālādi-dhāraṇam

tataḥ kṛṣṇārpitā mālā dhārayet tulasī-dalaiḥ |
padmākṣais tulasī-kāṣṭhaiḥ phalair dhātryāś ca nirmitāḥ ||307||
dhārayet tulasī-kāṣṭha-bhūṣaṇāni ca vaiṣṇavaḥ |
mastake karṇayor bāhvoḥ karayoś ca yathā-ruci ||308||

atha mālā-dhāraṇa-vidhiḥ

skānde—

sannivedyaiva haraye tulasī-kāṣṭha-sambhavām |
mālāṁ paścāt svayaṁ dhatte sa vai bhāgavatottamaḥ ||309||
haraye nārpayed yas tu tulasī-kāṣṭha-sambhavām |
mālāṁ dhatte svayaṁ mūḍhaḥ sa yāti narakaṁ dhruvam ||310||
kṣālitāṁ pañca-gavyena mūla-mantreṇa mantritām |
gāyatryā cāṣta kṛtvā vai mantritāṁ dhūpayec ca tām |
vidhivat parayā bhaktyā sadyo-jātena pūjayet ||311||
tulasī-kāṣṭha-sambhūte māle kṛṣṇa-jana-priye |
bibharmi tvām ahaṁ kaṇṭhe kuru māṁ kṛṣṇa-vallabham ||312||
yathā tvaṁ vallabhā viṣṇor nityaṁ viṣṇu-jana-priyā |
tathā māṁ kuru deveśi nityaṁ viṣṇu-jana-priyam ||313||
dāne lā-dhātur uddiṣṭo lāsi māṁ hari-vallabhe |
bhaktebhyaś ca samastebhyas tena mālā nigadyase ||314||
evaṁ samprārthya vidhivan mālāṁ kṛṣṇa-gale'rpitām |
dhārayed vaiṣṇavo yo vai sa gacched vaiṣṇavaṁ padam ||315||

tatraiva kārttika-prasaṅge—

dhātrī-phala-kṛtāṁ mālāṁ kaṇṭhasthāṁ yo vahen na hi |
vaiṣṇavo na sa vijñeyo viṣṇu-pūjā-rato yadi ||316||

gāruḍe—

dhārayanti na ye mālāṁ haitukāḥ pāpa-buddhayaḥ |
narakān na nivartante dagdhāḥ kopāgninā hareḥ ||317||

ata eva skānde—

na jahyāt tulasī-mālāṁ dhātrī-mālāṁ viśeṣataḥ |
mahā-pātaka-saṁhantrīṁ dharma-kāmārtha-dāyinīm ||318||

atha mālā-dhāraṇa-māhātmyam

agastya-saṁhitāyām—

nirmālya-tulasī-mālā-yukto yaś cārcayed dharim |
yad yat karoti tat sarvam ananta-phaladaṁ bhavet ||319||

nāradīye—

ye kaṇṭha-lagna-tulasī-nalinākṣa-mālā
ye vā lalāṭa-phalke lasad ūrdhva-puṇḍrāḥ |
ye bāhu-mūla-paricihnita-śaṅkha-cakrās
te vaiṣṇavā bhuvanam āśu pavitrayanti ||320||

kiṁ ca—

bhuja-yugam api cihnair aṅkitaṁ yasya viṣṇoḥ
parama-puruṣa-nāmnāṁ kīrtanaṁ yasya vāci |
ṛjutaram api puṇḍraṁ mastake yasya kaṇṭhe
sarasija-maṇi-mālā yasya tasyāsmi dāsaḥ ||321||

viṣṇu-dharmottare śrī-bhagavad-uktau—

tulasī-kāṣṭha-mālāṁ ca kaṇṭha-sthāṁ vahate tu yaḥ |
apy aśauco'py anācāro mām evaiti na saṁśayaḥ ||322||

skānde—

dhātrī-phala-kṛtā mālā tulasī-kāṣṭha-sambhavā |
dṛśyate yasya dehe tu sa vai bhāgavatottamaḥ ||323||
tulasī-dalajāṁ mālāṁ kaṇṭhasthāṁ vahate tu yaḥ |
viṣṇūttīrṇā viśeṣeṇa sa namasyo divaukasām ||324||
tulasī-dalajā mālā dhātrī-phala-kṛtāpi ca |
dadāti pāpināṁ muktiṁ kiṁ punar viṣṇu-sevinām ||325||

tatraiva kārttika-prasaṅge—

yaḥ punas tulasī-mālāṁ kṛtvā kaṇṭhe janārdanam |
pūjayet puṇyam āpnoti pratipuṣpaṁ gavāyutam ||326||
yāval luṭhati kaṇṭha-sthā dhātrī-mālā narasya hi |
tāvat tasya śarīre tu prītyā luṭhati keśavaḥ ||327||
spṛśec ca yāni lomāni dhātrī-mālā kalau nṛṇām |
tāvad varṣa-sahasrāṇi vasate keśavālaye ||328||
yāvad dināni vahate dhātrī-mālāṁ kalau naraḥ |
tāvad-yuga-sahasrāṇi vaikuṇṭhe vasatir bhavet ||329||
mālā-yugmaṁ vahed yas tu dhātrī-tulasi-saṁbhavam |
vahate kaṇṭha-deśe tu kalpa-koṭi-ṁ divaṁ vaset ||330||

gāruḍe ca mārkaṇḍeyoktau—

tulasī-dalajāṁ mālāṁ kṛṣṇottīrṇā vahet tu yaḥ |
patre patre'śvamedhānāṁ daśānāṁ labhate phalam ||331||
tulasī-kāṣṭha-sambhūtāṁ yo mālāṁ vahate naraḥ |
phalaṁ yacchati daitāriḥ pratyahaṁ dvārakodbhavam ||332||
nivedya viṣṇave mālāṁ tulasī-kāṣṭha-sambhavam |
vahate yo naro bhaktyā tasya vai nāsti pātakam ||333||
sadā prītamanās tasya kṛṣṇa devakī-nandanaḥ |
tulasī-kāṣṭha-sambhūtāṁ yo mālāṁ vahate naraḥ |
prāyaścittaṁ na tasyāsti nāśaucaṁ tasya vigrahe ||334||
tulasī-kāṣṭha-sambhūtāṁ śiraso yasya bhūṣaṇam |
bāhvoḥ kare ca martyasya dehe tasya sadā hariḥ ||335||
tulasī-kāṣṭha-mālābhir bhūṣitaḥ puṇyam ācaret |
pitṝṇāṁ devatānāṁ ca kṛtaṁ koṭi-guṇaṁ kalau ||336||
tulasī-kāṣṭha-mālāṁ tu preta-rājasya dūtakāḥ |

dṛṣṭvā naśyanti dūreṇa vātoddhūtaṁ yathā dalam ||337||
tulasī-kāṣṭha-mālābhir bhūṣito bhramate yadi |
duḥsvapnaṁ durnimittaṁ ca na bhayaṁ śastrajaṁ kvacit ||338||

atha gṛhe sandhyopāsana-vidhiḥ

sandhyopāsty-ādikaṁ karma tataḥ kuryāt yathā-vidhi |
kṛṣṇa-pādodakenaiva tatra devādi-tarpaṇam ||339||
śirasā viṣṇu-nirmālyaṁ pādodenāpi tarpaṇam |
pitṝṇāṁ devatānāṁ ca vaiṣṇavais tu samaṁ matam ||340||

sandhyopāstau ca vaśiṣṭha-vacanam—
gṛhe tv eka-guṇā sandhyā goṣṭhe daśa-guṇā smṛtā |
śata-sāhasrikā nadyām anantā viṣṇu-sannidhau ||341||

atha śrī-guru-pūjā

pūjayiṣyaṁs tataḥ kṛṣṇam ādau sannihitaṁ gurum |
praṇamya pūjayed bhaktyā dattvā kiṁcid upāayanam ||342||

smṛti-mahārṇave—
rikta-pāṇir na paśyeta rājānaṁ bhiṣajaṁ gurum |
nopāyana-karaḥ putraṁ śiṣyaṁ bhṛtyaṁ nirīkṣayet ||343||

kiṁ ca, śrī-bhagavad-uktau—
prathamaṁ tu guruṁ pūjya tataś caiva mamārcanam |
kurvan siddhim avāpnoti hy anyathā niṣphalaṁ bhavet ||344||

śrī-nāradena ca—
gurau sannihite yas tu pūjayed anyam agrataḥ |
sa durgatim avāpnoti pūjanaṁ tasya niṣphalam ||345||

śrutiṣu [śvet.u. 6.23]
yasya deve parā bhaktiḥ yathā deve tathā gurau |
tasyaite kathitā hy arthāḥ prakāśante mahātmanaḥ ||346||

ekādaśa-skandhe [11.17.27] śrī-bhagavad-uktau—
ācāryaṁ māṁ vijānīyān nāvamanyeta karhicit |
na martya-buddhyāsūyeta sarva-deva-mayo guruḥ ||347||

daśama-skandhe [BhP 10.80.34] ca --
nāham ijyā-prajātibhyāṁ tapasopaśamena ca |
tuṣyeyaṁ sarva-bhūtātmā guru-śuśrūṣayā yathā ||348||

saptama-skandhe [BhP 7.15.26]—

yasya sākṣād bhagavati jñāna-dīpa-prade gurau |
martyāsad-dhīḥ śrutaṁ tasya sarvaṁ kuñjara-śaucavat ||349||

anyatrāpi—

sādhakasya gurau bhaktiṁ mandīkurvanti devatāḥ |
yan no'tītya vrajed viṣṇuṁ śiṣyo bhaktyā gurau dhruvan ||350||

manu-smṛtau [2.153]—

ajño bhavati vai bālaḥ pitā bhavati mantradaḥ |
ajñaṁ hi bālam ity āhuḥ pitety eva tu mantradam ||351||

kiṁ ca—

gurur brahmā gurur viṣṇur gurur devo maheśvaraḥ |
gurur eva paraṁ brahma tasmāt sampūjayet sadā ||352||

vāmana-kalpe—

yo mantraḥ sa guruḥ sākṣāt yo guruḥ sa hariḥ smṛtaḥ |
gurur yasya bhavet tuṣṭas tasya tuṣṭo hariḥ svayam |
guroḥ samāsane naiva na caivoccāsane vaset ||353||

viṣṇu-rahasye—

tasmāt sarva-prayatnena yathā-vidhi tathā gurum |
abhedenārcayet yas tu sa mukti-phalam āpnuyāt ||354||

viṣṇu-dharme śrī-bhāgavate ca hariścandrasya—

guru-suśrūṣaṇaṁ nāma sarva-dharmottamottamam |
tasmād dharmāt paro dharmaḥ pavitraṁ naiva vidyate ||355||
kāma-krodhādikaṁ yad yad ātmano'niṣṭa-kāraṇam |
etat sarvaṁ gurau bhaktyā puruṣo hy añjasā jayet ||356||

pādme—

pitur ādhikya-bhāvena ye'rcayanti guruṁ sadā |
bhavanty atithayo loke brahmaṇas te viśāṁ vara ||357||

tatraiva devahūti-stutau—

bhaktir yathā harau me'sti tadvan niṣṭhā gurau yadi |
mamāsti tena satyena svaṁ darśayatu me hariḥ ||358||

aditya-purāṇe—

avidyo vā sa-vidyo vā gurur eva janārdanaḥ |
mārgastho vāpy amārga-stho gurur eva sadā gatiḥ ||359||

anyatra ca—

harau ruṣṭe gurus trātā gurau ruṣṭe na kaścana |
tasmāt sarva-prayatnena gurum eva prasādayet ||360||

brahma-vaivarte—

api ghnantaḥ śapanto vā viruddhā api ye krudhāḥ |
guravaḥ pūjanīyās te gṛhaṁ natvā nayeta tān ||361||
tat ślāghyaṁ janma dhanyaṁ tat dinaṁ puṇyātha naḍikā |
yasyāṁ guruṁ praṇamate samupāsya tu bhaktitaḥ ||362||
upadeṣṭāram āmnāya-gataṁ pariharanti ye |
tān mṛtān api kravyādāḥ kṛtaghnān nopabhuñjate ||363||
bodhaḥ kaluṣitas tena daurātmyaṁ prakaṭīkṛtam |
gurur yena parityaktas tena tyaktaḥ purā hariḥ ||364||

anyatra ca –

pratipadya guruṁ yas tu mohād vipratipadyate |
sa kalpa-koṭiṁ narake pacyate puruṣādhamaḥ ||365||

pañcarātre --

avaiṣṇavopadiṣṭena mantreṇa nirayaṁ vrajet |
punaś ca vidhinā samyag grāhayed vaiṣṇavād guroḥ ||366||

agastya-saṁhitāyāṁ --

ye gurv-ājñāṁ na kurvanti pāpiṣṭhāḥ puruṣādhamāḥ |
na teṣāṁ naraka-kleśa-nistāro muni-sattama ||367||
yaiḥ śiṣyaiḥ śaśvad ārādhyā guravo hy avamānitāḥ |
putra-mitra-kalatrādi-sampadbhyaḥ pracyutā hi te ||368||
adhikṣipya guruṁ mohāt paruṣaṁ pravadanti ye |
śūkaratvaṁ bhavaty eva teṣāṁ janma-śateṣv api ||369||
ye guru-drohiṇo mūḍhāḥ satataṁ pāpa-kāriṇaḥ |
teṣāṁ ca yāvat sukṛtaṁ duṣkṛtaṁ syān na saṁśayaḥ ||370||
ataḥ prāg gurum abhyarcya kṛṣṇa-bhāvena buddhimān |
try-avarān asamān kuryāt praṇāmān daṇḍa-pātavat ||371||

ata eva kaurme śrī-vyāsa-gītāyām—

vyatyasta pāṇinā kāryam upasaṅgrahaṇaṁ guroḥ |
savyena savyaḥ spraṣṭavyo dakṣiṇena tu dakṣiṇaḥ ||372|| iti |

atha śrī-guru-pādānāṁ prāpyānujñāṁ ca sādhakaḥ |
prāk saṁskṛtaṁ harer gehaṁ pravekṣyan pāduke tyajet ||373||

tathā cāpastamba—

agny-āgāre gavāṁ goṣṭhe deva-brāhmaṇa-sannidhau |
jape bhojana-kāle ca pāduke parivarjayet ||374|| iti |

tataḥ śrī-bhagavat-pūjā-mandirasyāṅganaṁ gataḥ |

prakṣālya hastau pādau ca dvi-rācamanam ācaret ||375||

tathā ca mārkaṇḍeye—

devārcanādi-kāryāṇi tathā gurv-abhivādanam |
kurvīta samyag ācamya tadvad eva bhuji-kriyām ||376|| iti ||

iti śrī-gopāla-bhaṭṭa-vilikhite śrī-bhagavad-bhakti-vilāse
śrī-vaiṣṇavālaṅkāro nāma
caturtho vilāsaḥ
||4||